

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

Študijski priročnik za učitelje in učiteljice

**INTERSEKCIJSKA
ALI PRESEČNA
DISKRIMINACIJA**

Roman Kuhar

INTERSEKCIJSKA ALI PRESEČNA DISKRIMINACIJA

Študijski priročnik za učitelje in učiteljice

Avtor priročnika: Roman Kuhar

Predgovor: Miha Lobnik, zagovornik načela enakosti

Lektura: Zala Mikeln

Tehnično urejanje: Jure Preglau

Oblikovanje in prelom: Petra Jerič Škrbec

Ilustracije: Andreja Gregorič

Založila: Založba Univerze v Ljubljani

Za založbo: Gregor Majdič, rektor Univerze v Ljubljani

Izdala: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

Za izdajateljico: Mojca Schlamberger Brezar, dekanja Filozofske fakultete

Tisk: Birografika Bori, d. o. o.

Ljubljana, 2022

Prva izdaja

Naklada: 300

Publikacija je brezplačna.

Študijski priročnik je nastal v okviru temeljnega raziskovalnega projekta Filozofske fakultete UL in Mirovnega inštituta »Državljanstvo in diskriminacija: interseksijski pristop k raziskovanju družbene izključenosti« (J6-9381). Vodja projekta: prof. dr. Roman Kuhar. Financer: ARRS.

To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva-Deljenje pod enakimi pogoji 4.0 Mednarodna licenca (izjema so fotografije). / This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (except photographs).

Prva e-izdaja. Publikacija je v digitalni obliki prosto dostopna na <https://e-knjige.ff.uni-lj.si/>
DOI: 10.4312/9789617128536

Kataložna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili v
Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

Tiskana knjiga

COBISS.SI-ID=111268355

ISBN 978-961-7128-54-3

E-knjiga

COBISS.SI-ID= 111210499

ISBN 978-961-7128-53-6 (PDF)

Vsebina

Predgovor Zagovornika načela enakosti	5
Uvod	9
Kaj je diskriminacija?	11
Vrste diskriminacije	15
Posledice diskriminacije.	20
Intersekcijska ali presečna diskriminacija.	27
Kako odpravljamo in preprečujemo diskriminacijo?	36
Didaktični primer: Kako si predstavljati intersekcijsko oziroma presečno diskriminacijo?	39
Priporočeni dodatni viri in literatura	42

Predgovor Zagovornika načela enakosti

Od leta 2016, ko je bil sprejet *Zakon o varstvu pred diskriminacijo*, imamo tudi v Sloveniji samostojen državni organ, specializiran za varstvo pred diskriminacijo – Zagovornika načela enakosti.

Zakon o varstvu pred diskriminacijo je bil sprejet na podlagi petih direktiv Evropske unije, med katerimi se ena nanaša na varstvo pred diskriminacijo na podlagi rase ali narodnosti, druge pa na nekatera posamezna področja družbenega življenja (zaposlovanje, delo, trg dobrin in storitev ter pravice delavcev glede njihovega prostega gibanja). Slovenski zakon je bistveno širši, saj zagotavlja varstvo pred diskriminacijo na podlagi 13 osebnih okoliščin (spola, narodnosti, rase ali etničnega porekla, jezika, vere ali prepričanja, invalidnosti, starosti, spolne usmerjenosti, spolne identitete in spolnega izraza, družbenega položaja, premoženjskega stanja, izobrazbe). Obenem zakon pušča odprte možnosti opredelitve osebne okoliščine, zaradi katere je posameznik lahko diskriminiran. Tako pri Zagovorniku mednje štejemo tudi državljanstvo, nosečnost, starševstvo, zdravstveno stanje, kraj rojstva, barvo kože in kraj bivanja. Prav tako zakon zagotavlja varstvo pred diskriminacijo na skoraj vseh področjih družbenega življenja (delo in zaposlovanje, članstvo v sindikatih, socialne pravice, zdravstveno varstvo, izobraževanje ter trg dobrin in storitev). Zagovornik ima pristojnosti varstva pred diskriminacijo tako v javnem kot v zasebnem sektorju.

Pri pravni opredelitvi diskriminacije je ključno, kako razumemo *osebno okoliščino*. Osebne okoliščine so tiste prirojene ali pridobljene osebne značilnosti, lastnosti, stanja ali statusi, ki so praviloma trajno in nerazdružljivo povezani z določenim posameznikom in njegovo osebnostjo, zlasti identiteto, ali pa jih posameznik ne spreminja zlahka. Zaradi osebnih okoliščin ne sme biti nihče slabše obravnavan.

Pri Zagovorniku opravljamo več različnih, z zakonom določenih nalog. Posameznikom, ki menijo, da so diskriminirani, nudimo svetovanje in v upravnem postopku ugotavljamo, ali je v posamičnih primerih prišlo do diskriminacije. Na sistemski ravni Zagovornik ugotavlja, ali so zakoni in drugi predpisi diskriminatorni do določenih skupin ljudi, v zvezi s čimer lahko predlaga ustavnemu sodišču, da o tem dokončno presodi. Podajamo tudi priporočila, predvsem vladi in državnemu zboru, kako izboljšati predpise ali zasnovati ukrepe, ki naj vodijo v čim bolj vključujočo družbo. Na družbeni ravni sta ključni nalogi Zagovornika raziskovanje dejavnikov in pojavov diskriminacije ter osveščanje javnosti o tem in o možnostih pravnega varstva žrtev diskriminacije.

Priročnik, ki je nastal v okviru projekta »Državljanstvo in diskriminacija: intersekcijski pristop k raziskovanju družbene izključenosti«, predstavlja pomemben prispevek k splošnemu zavedanju o vzrokih in pojavnih oblikah diskriminacije. Na podlagi Zagovornikove prakse, statistike o številu prejetih prijav diskriminacije in raziskav ugotavljamo, da javnost še ne pozna dovolj sistema varstva pred diskriminacijo v državi. Prav tako se posebej ranljive skupine težka odločajo za pri-

javo diskriminacije, odločevalci pa se še ne zavedajo dovolj vseh razsežnosti diskriminacije ter učinkovitih načinov soočanja z njimi.

Tema tega priročnika je intersekcijska ali presečna diskriminacija. Gre za posebno vrsto ali obliko diskriminacije, ki je slovenska in večina evropskih zakonskih ureditev še ne navajajo s tem imenom. Vendar pa nam to ne preprečuje, da bi se s presečno diskriminacijo ukvarjali. Zagovornik to opravlja tako na ravni posameznih primerov ugotavljanja diskriminacije kot na ravni priporočil. Pri tem se pogosto opre na družboslovne raziskave o položaju ranljivih družbenih skupin.

Presečna diskriminacija v pravnem smislu pomeni slabše obravnavanje, ki temelji na več osebnih okoliščinah hkrati. Razlog za presečno diskriminacijo ni vsaka od njih posebej, ampak nastaja zaradi njihovega medsebojnega sočasnega učinkovanja, torej v preseku. Učinek take diskriminacije torej ni le seštevek vplivov posameznih osebnih okoliščin, temveč predstavlja »novo vrednost« v smislu posledic za položaj in vsakdanje življenje ljudi, ki so žrtve te presečne diskriminacije.

Sociološka in socialno-psihološka raziskovanja položaja ranljivih družbenih skupin so ključna za razumevanje t. i. začaranega kroga diskriminacije. Ta zaradi kompleksnosti součinkovanja vrste kulturnih in družbenih dejavnikov predstavlja poseben izziv za vse, ki se kakor koli ukvarjajo z diskriminacijo, ne nazadnje tudi za tiste, ki poučujejo sociologijo in sorodne predmete v srednjih šolah.

Mladi so ena od skupin, ki so posebej ranljivi za diskriminacijo. Zato je pomembno, da jim na sistematičen in razumljiv način približamo informacije in znanstvena spoznanja o tem, kaj je presečna diskriminacija, kakšne so posledice in kako zavarovati pravice vsakogar, ki je žrtev te ali drugih oblik diskriminacije. Prepričan sem, da bo to s tem priročnikom lažje in uspešnejše.

Miha Lobnik,
Zagovornik načela enakosti

Uvod

Leta 2016 je bil v Sloveniji sprejet *Zakon o varstvu pred diskriminacijo*, ki prepoveduje diskriminacijo na osnovi spola, narodnosti, rase ali etničnega porekla, jezika, vere ali prepričanja, invalidnosti, starosti, spolne usmerjenosti, spolne identitete in spolnega izraza, družbenega položaja, premoženjskega stanja, izobrazbe ali katere koli druge osebne okoliščine na različnih področjih družbenega življenja. Zakon zagotavlja uresničevanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Zakon o varstvu pred diskriminacijo ni prvi zakon v Sloveniji, ki nas ščiti pred diskriminacijo. Tovrstna protidiskriminacijska določila so vključena že v slovensko *Ustavo* in *Kazenski zakonik* kot dva ključna in temeljna zakonska akta pa tudi v vrsto drugih področnih zakonov.

Slovenska *Ustava* v 14. členu zagotavlja, da so »vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine« ne glede na katero koli osebno okoliščino in da smo vsi »pred zakonom enaki«, *Kazenski zakonik* pa v 131. in 297. členu na osnovi istih osebnih okoliščin prepoveduje »kršitev enakopravnosti« in »javno spodbujanje sovraštva, nasilja ali nestrpnosti«. Za kršitev tega določila je v prvem primeru zagrožena denarna kazen ali zaporna kazen do enega leta, v drugem pa kazen do dveh let zapora.

Do sprejetja *Zakona o varstvu pred diskriminacijo* so vsi zakoni v Sloveniji, ki so tako ali drugače prepovedovali diskriminacijo, to razumeli enodimenzionalno: posameznik je lahko diskriminiran na osnovi ene od osebnih okoliščin. Šele z *Zakonom o varstvu pred diskriminacijo* je slovenski pravni red prepoznal tudi možnost večkratne diskriminacije, ki jo obravnavamo v tem priročniku. Čeprav bomo v nadaljevanju ločevali med *večkratno* ali *multiplo diskriminacijo* in *presečno* ali *intersekcijsko diskriminacijo*, je dejstvo, da se oba koncepta nanašata na tiste pojavne oblike diskriminacije, ki gredo prek zgolj t. i. enodimenzionalne diskriminacije. Za tovrstno razumevanje diskriminacije je namreč značilno, da je diskriminacija utemeljena le na eni dimenziji posameznikove identitete, torej le na eni osebni okoliščini in ne na več ali njihovem součinkovanju.

Najprej si bomo pogledali, kaj je diskriminacija in kakšne oblike diskriminacije poznamo ter kakšne so posledice diskriminacije, nato pa se bomo posebej ukvarjali s t. i. presečno ali intersekcijsko diskriminacijo. V zaključku vam predlagamo didaktični primer, ki ga lahko uporabite pri pouku za boljše razumevanje intersekcijske diskriminacije.

Kaj je diskriminacija?

V tem priročniku smo najprej našli zakone, ki prepovedujejo diskriminacijo. S tem smo opozorili predvsem na pravni vidik diskriminacije, ki je pogosto v ospredju naših razmišljanj, ko govorimo o zaščiti človekovih pravic in prizadevanjih proti neenakosti. Vendar pa to ni edina dimenzija diskriminacije. Diskriminacija ima svoje družbene posledice, ki se kažejo v praksah družbenega izključevanja, nestrpnosti, sovraštva in nasilja. Na psihološki ravni lahko govorimo o psiholoških in v povezavi s tem tudi povsem fizioloških težavah (poslabšanje zdravstvenega stanja), ki jih povzročajo prakse diskriminacije. Posameznik zaradi diskriminacije lahko trpi hude posledice, ki ga lahko vodijo v vrsto destruktivnih in samodestruktivnih

vedenj, tudi najhujših, kot je samomor. Lahko govorimo tudi o ekonomskih dimenzijah diskriminacije, ki so povezane s slabšim uspehom v delovnih okoljih, kjer vlada diskriminacija in neenakopravna obravnava zaposlenih.

Četrty člen *Zakona o varstvu pred diskriminacijo* pojem »diskriminacija« definira kot »vsako neupravičeno dejansko ali pravno neenako obravnavanje, razlikovanje, izključevanje ali omejevanje ali opustitev ravnanja zaradi osebnih okoliščin, ki ima za cilj ali posledico oviranje, zmanjšanje ali izničevanje enakopravnega priznavanja, uživanja ali uresničevanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, drugih pravic, pravnih interesov in ugodnosti«.

Diskriminacija je torej vsaka oblika »nedopustnega razlikovanja«. V najsplošnejši obliki se dogaja prek družbenega iz-

Diskriminacija je vsaka oblika nedopustnega razlikovanja. Najpogosteje je utemeljena na predsodkih in stereotipih in lahko vodi do hudih psihičnih, fizioloških in širših družbenih negativnih posledic.

ključevanja in/ali z zakonom prepovedanega neenakega obravnavanja posameznikov in skupin zaradi njihovih osebnih okoliščin. Lahko bi rekli, da je diskriminacija praksa neenakosti, ki izvira iz različnega obravnavanja posameznikov in posameznic zaradi njihovih osebnih okoliščin oziroma zaradi njihovega pripadanja določenim družbenim skupinam.

Praksa diskriminacije je najpogosteje utemeljena na predsodkih in stereotipih, ki so globoko zakoreninjeni v kulturi

določene družbe. Tovrstna praksa rezultira v formalnih in neformalnih oblikah segregacije in marginalizacije oziroma v (simbolnem) odrivanju določenih skupin in posameznikov na rob družbe.

Praksa diskriminacije je tako nekaj, kar je označeno kot negativno, saj med posamezniki in skupinami vzpostavlja neprimerna in nedopustna ločevanja, ki enim škodijo, drugim pa prinašajo nezasluzene prednosti. Izvorni pomen besede »diskriminacija« (iz latinščine *discriminatio*) sicer ni imel negativnih prizvokov; pomenil je le mejo, ločevanje med različnim, zmožnost razlikovanja brez vnaprejšnjih negativnih ali

Pozitivna diskriminacija vključuje ukrepe, s katerimi ranljivim družbenim skupinam začasno omogočimo ugodnejši položaj, da bi ta prispeval k zagotovitvi izenačitve izhodiščnega položaja.

pozitivnih sodb. Danes je diskriminacija nekaj, kar je tako rekoč apriorno označeno kot negativno in zavržno početje. Poznamo sicer tudi t. i. prakso pozitivne diskriminacije ali posebne obravnave, vendar gre pri tem za zamejene in časovno začasne ukrepe, s katerimi ranljivim družbenim skupinam začasno omogočimo ugodnejši položaj, da bi ta prispeval k zagotovitvi enakih možnosti oziroma izenačitvi izhodiščnega položaja.

Primer tovrstne prakse, ki jo včasih imenujemo »pozitivni ukrepi«, so spolne kvote na volitvah, ki jih pogosto napačno imenujemo kot »ženske kvote«. Spolne kvote zahtevajo, da je na seznamu kandidat in kandidatov določen delež oseb enega od spolov. S tem zagotavljamo uravnoteženo zastopnost

spolov na tistih družbenih področjih, kjer je zastopanost zelo očitno neuravnotežena. Če je, na primer, v parlamentu med devetdesetimi poslanci in poslankami, ki predstavljajo volivke in volivce, le pet žensk, potem je jasno, da spolna zastopanost ni uravnotežena. V večini primerov s kvotami res zagotavljamo prav prisotnost žensk na volilnih listah strank, saj je praksa pokazala, da brez tovrstne intervencije politične stranke na izvoljiva mesta praviloma kandidirajo le moške. Cilj spolnih kvot kot oblike pozitivne diskriminacije je doseči politično kulturo, v kateri ne bodo potrebni »zunanji mehanizmi« za zagotavljanje enakosti med spoloma in bo bolj ali manj spolno uravnotežena zastopanost kandidatk in kandidatov, ki imajo vsi primerljive sposobnosti in reference za opravljanje političnih nalog, nekaj, kar ne bo več potrebovalo zunanje regulacije.

Diskriminacija je vsaka praksa, ki:

- **posameznikom in skupinam onemogoča uživanje njihovih človekovih pravic in svoboščin;**
- **jih v primerjavi z drugimi postavlja v slabši položaj;**
- **jih v fizičnem ali simbolnem smislu odrinja na rob družbe.**

V Sloveniji je diskriminacija prepovedana. V primeru diskriminacije se lahko posamezniki in posameznice obrnejo po pomoč na številne nevladne organizacije, ki se ukvarjajo z bojem proti diskriminaciji, ali pa na Zagovornika načela enakosti, ki je bil kot posebni državni organ ustanovljen z *Zakonom o varstvu pred diskriminacijo* prav z nalogo preprečevanja diskriminacije in pomoči tistim, ki so diskriminacijo doživeli.

Vrste diskriminacije

Obstajajo različne tipizacije diskriminacije. Nekateri ločijo med različnimi oblikami diskriminacije glede na osebne okoliščine, ki povzročijo diskriminacijo. Na tak način lahko ločimo med rasno diskriminacijo, spolno diskriminacijo, starostno diskriminacijo in podobno. Drugi pristop loči med različnimi pojavnimi oblikami diskriminacije glede na način oziroma prakso, na katere je izvedena diskriminacija. Pri tem je mogoče ločiti med nadlegovanjem, viktimizacijo, etničnim profiliranjem in podobno. Tretji pristop k tematiziranju diskriminacije se osredotoča na polje diskriminacije in znotraj njega določa pojavne oblike diskriminacije. Na polju jezika, na primer, obstajajo različne oblike t. i. diskurzivne diskriminacije: negativne reprezentacije manjšin, uporaba žaljivih izrazov, sovražni govor, izključevanje glasu manjšin in podobno.

Oblike diskriminacije lahko določimo glede na osebne okoliščine, zaradi katerih so ljudje diskriminirani, glede na načine izvajanja diskriminacije ali glede na vsebinsko polje, v okviru katerega se diskriminacija dogaja.

V tem priročniku bomo sledili tipologiji diskriminacije, kot jo uvaja *Zakon o varovanju pred diskriminacijo*. Ta v osnovi loči med: 1) neposredno diskriminacijo, 2) posredno diskriminacijo, 3) drugimi oblikami diskriminacije in 4) hujšimi oblikami diskriminacije.

Med druge oblike diskriminacije spadajo nadlegovanje in spolno nadlegovanje, pozivanje k diskriminaciji, povračilni ukrepi in viktimizacija, med hujše oblike pa večkratna diskriminacija, množična diskriminacija, dolgotrajna oziroma ponavljajoča se diskriminacija in diskriminacija, ki ima hude in težko popravljive posledice.

K tej klasifikaciji bomo dodali še nekaj pogosto omenjenih tipov diskriminacije, ki so posredno sicer že zajeti v omenjeni zakonski klasifikaciji, a jih zakon eksplicitno ne omenja. Oglejmo si vsako od teh diskriminacij.

1. Neposredna diskriminacija

Neposredna diskriminacija je tista praksa neenakosti, pri kateri je posameznik ali skupina povsem očitno in neposredno izključen/-a in neenako obravnavan/-a oziroma diskriminiran/-a zaradi katere koli osebne okoliščine.

2. Posredna diskriminacija

Posredna diskriminacija je tista praksa neenakosti, pri kateri nekdo uporablja navidezno nevtralna merila, vendar ta rezultirajo v postavljanju posameznika ali skupin z določeno osebno okoliščino v manj ugoden položaj.

3. Druge oblike diskriminacije

Med druge oblike diskriminacije zakon šteje nadlegovanje, spolno nadlegovanje, pozivanje k diskriminaciji in povračilne ukrepe oziroma viktimizacijo:

- a) *Nadlegovanje* je oblika nezaželenega delovanja, ki je povezana s posameznikovo (ali skupinsko) osebno okoliščino in je za to osebo ponižujoče, žaljivo in/ali zastrašujoče.
- b) *Spolno nadlegovanje* je kakršna koli oblika fizičnega, verbalnega ali neverbalnega delovanja, povezanega s posameznikovim spolom in spolnostjo, ki je pri tem posamezniku oziroma posameznici nezaželeno, ogrožujoče in poniževalno. Mejo, kaj je sprejemljivo, določa posameznik sam, nadlegovanje pa se začne takrat, kadar je ta meja prekoračena (kljub verbalnemu ali neverbalnemu opozorilu o prestopu meje). Nekatere oblike spolnega nadlegovanja so tudi kazensko preganjane, kot na primer posilstvo in druge oblike spolnega nasilja.
- c) *Pozivanje k diskriminaciji* pomeni dajanje takšnih navodil ali ukazov, ki bodo rezultirala v diskriminatorni obravnavi. To vključuje tudi odsotnost delovanja, da bi tovrstno diskriminacijo preprečili.
- č) *Povračilni ukrepi in viktimizacija* označujejo tiste ukrepe, ki so usmerjeni proti osebi, ki je doživela diskriminacijo in nanjo opozorila. Posameznik je, na primer, lahko izpostavljen negativnim posledicam, ker išče pomoč zaradi diskriminacije in ker nanjo opozarja.

4. Hujše oblike diskriminacije

Med hujše oblike diskriminacije štejemo večkratno diskriminacijo, množično diskriminacijo, dolgotrajno oziroma ponavljajočo se diskriminacijo in diskriminacijo, ki ima hude in težko popravljive posledice:

- a) *Večkratna diskriminacija* je prevod koncepta »multipla diskriminacija« in pomeni, da je posameznik lahko diskriminiran zaradi več osebnih okoliščin hkrati. Pri tem je najpogosteje mišljen seštevek teh osebnih okoliščin in ne njihovo medsebojno učinkovanje, kar predstavlja intersekcijska oziroma presečna diskriminacija, o kateri bomo govorili v nadaljevanju.
- b) *Množična diskriminacija* vključuje vse tiste prakse diskriminacije, pri katerih je hkrati neenako obravnavanih več oseb. Ta oblika diskriminacije je pogosto motivirana s sovraštvom do določene skupine ljudi.
- c) *Dolgotrajna oziroma ponavljajoča se diskriminacija* je, kot pove že samo ime, praksa neenakosti, ki določeno osebo ali skupino neprestano izpostavlja diskriminaciji.
- č) *Diskriminacija s hudimi in težko popravljivimi posledicami* je tista praksa diskriminacije, ki je pogosto sistemska in prispeva k izredno težkemu položaju določene skupine oziroma posameznika. Čeprav je diskriminacija prepoznana, je posamezniku že storjena taka škoda, da jo je skoraj nemogoče popraviti.

5. Dodatne tipologije

Med dodatnimi, pogosto uporabljenimi tipologijami diskriminacije navajamo sistemsko oziroma institucionalno diskriminacijo, etnično profiliranje, diskriminacijo prek povezave in diskurzivno diskriminacijo:

- a) *Sistemska (institucionalna) diskriminacija* je tista oblika diskriminacije, pri kateri je praksa izključevanja in neenakopravnega obravnavanja vpisana v sistem (npr. v zakon) ali v pravila delovanja določene institucije. Primer žrtve tovrstne diskriminacije, ki bi jo lahko šteli tudi med diskriminacijo s hudimi in težko popravljivimi posledicami, so izbrisani prebivalci in prebivalke Slovenije.
- b) *Etnično profiliranje* pomeni razvrščanje skupin glede na njihovo etnično ali rasno (včasih s tem tudi versko) pripadnost in vnaprejšnje pripisovanje določenih negativnih lastnosti tem skupinam (npr. kriminaliteta, manjše intelektualne sposobnosti).
- c) *Diskriminacija prek povezave* pomeni, da je oseba ali skupina diskriminirana zaradi neke osebne okoliščine, ki je nima sama, temveč jo ima druga oseba ali skupina, ki je z njo povezana.
- č) *Diskurzivna diskriminacija* pomeni uporabo lingvističnih sredstev (npr. besed), s katerimi negativno obravnavamo določene skupine ali posameznike, za katere domnevamo, da pripadajo določeni skupini.

Posledice diskriminacije

Odgovor na vprašanje, zakaj v družbi obstaja diskriminacija, je odvisen od ravni naše analize. Najzgodnejše analize diskriminacije iz prve polovice prejšnjega stoletja so razloge zanjo iskale v osebnih karakteristikah ljudi, ki diskriminirajo, diskriminacijo pa tesno povezale s predsodki in stereotipi, ki jih gojimo o določenih družbenih skupinah. Poznejše analize, ki so upoštevale tudi sistemske in strukturne kontekste družbenega delovanja, so pokazale, kako tudi ti pomembno sooblikujejo prakse diskriminacije, kako skozi čas kopičijo neenakosti in s tem določene skupine postavljajo v marginalizirane položaje ter kako s tem sooblikujejo posameznikovo ravnanje. A ne glede na

Diskriminacija ohranja privilegije ene skupine v odnosu do preostalih (diskriminiranih) skupin oziroma posameznikov. Diskriminacija je element ohranjanja razmerij moči v družbi.

številne teoretske pozicije v pojasnjevanju diskriminacije, je vsem enotno eno: diskriminacija ohranja privilegije ene skupine v odnosu do vseh preostalih skupin oziroma posameznikov. Na ta način je pomemben element v ohranjanju razmerij moči v družbi.

Posledice diskriminacije so različne in se pojavljajo na vseh ravneh družbe, vključno s politično ravno (diskriminacija lahko, na primer, vodi v politične nemire in družbeno nekohezivnost),

ekonomsko sfero (negativni učinki diskriminatornega delovnega okolja na gospodarsko produktivnost), izobraževalno sfero (slabši učni uspeh diskriminiranih), in tudi na povsem individualni ravni (negativen vpliv na zdravstveno stanje diskriminiranih).

V Sloveniji je bilo opravljenih več raziskav o diskriminaciji.¹ Raziskava o diskriminaciji iz leta 2009, ki se je med drugim ukvarjala tudi z intersekcijsko diskriminacijo v Sloveniji, je pokazala, da so osebe, ki so izkusile diskriminacijo, poročale o štirih tipih posledic:

1. *Socialna izključenost.* Oseba, ki je diskriminirana, doživi izključitev iz širše družbe, diskriminacija pa jo pahne v izolacijo ali samoizolacijo. Ta je povezana s poskusi izogibanja novim potencialnim diskriminacijam.
2. *Samostigmatizacija.* Diskriminacija na podlagi (stigmatizirane) osebne okoliščine na dolgi rok lahko deluje kot samoizpolnjujoča se prerokba. Kontinuirana stigmatizacija pripelje do prevzema stigme, do prepričanja, da je stigma upravičena, prav tako pa tudi diskriminacija oziroma izključevanje. Samostigmatizacija je lahko tudi posledica ponotranjenega sovraštva, ki izvira iz družbeno pripisane stigme.
3. *Poslabšanje zdravstvenega stanja.* Posameznikovo zdravstveno stanje se lahko poslabša kot posledica (psihične ali fiziološke) reakcije na diskriminacijo in neenako obravnavo.

¹ Za pregled raziskav glej Učakar, Tjaša, Emanuela Fabijan, Rok Smrdelj in Ana Ješe Perkovič. 2019. Raziskovalna dinamika na področju diskriminacije v Sloveniji: uveljavljanje intersekcionalne analize. *Časopis za kritiko znanosti* 47 (275): 129–159.

4. *Še več diskriminacije.* Diskriminacija sproža novo diskriminacijo; ta se lahko dogaja tudi med diskriminiranimi skupinami. Tiste, ki so bolj diskriminirane, so kot grešni kozli deležne še več diskriminacije s strani drugih, prav tako diskriminiranih skupin, ki pa z diskriminacijo šibkejših poskušajo ohraniti določeno pozicijo moči. Tovrstna diskriminacija lahko deluje kot simbolno očiščenje lastne pozicije ali kot izraz agresivne etike, ki je posledica lastne družbene marginalizacije.²

Diskriminirane osebe poročajo o socialni izključenosti, samostigmatizaciji, poslabšanju zdravstvenega stanja in o tem, da diskriminacija lahko vodi v začarani krog dodatnih praks diskriminacije. Večina diskriminiranih oseb diskriminacije ne prijavi policiji ali drugim organom.

Podobne posledice je zabeležila tudi javnomnenjska raziskava Zagovornika načela enakosti iz leta 2017. V njej je 17 % vprašanih zatrnilo, da so bili v zadnjem letu žrtve diskriminacije, in večina med njimi je diskriminacijo doživela večkrat. Skoraj polovica vprašanih je diskriminacijo doživela na delovnem mestu, sledi področje zdravstvenega varstva, postopki v javni upravi in področje izobraževanja. Najpogosteje so bili diskriminirani zaradi starosti, izobrazbe, zdravstvenega stanja oziroma družbenega položaja. Od teh, ki so imeli izkušnjo diskriminacije, jih 75 % diskriminacije ni prijavilo.³

2 Glej več v Kuhar, Roman. 2009. *Na križiščih diskriminacije*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

3 Glej več v Raziskovalno poročilo Javnomenjska raziskava o percepciji diskriminacije v Sloveniji. 2017. Ljubljana: Zagovornik načela enakosti, https://www.zagovornik.si/wp-content/uploads/2019/09/Raziskovalno-poro%C4%8Dilo_-Javnomenjska-raziskava-Percepcija-diskriminacije-v-RS-2017.pdf (zadnji dostop 19. 4. 2022).

Izredno zanimiva je tudi nemška raziskava o sistemski diskriminaciji, povezani z etnično oziroma nacionalno pripadnostjo. Raziskovalka Maresa Sprietsma je v šolskem letu 2008/2009 v Nemčiji izvedla eksperiment med učiteljicami in učitelji četrtilnih razredov osnovne šole. Prosila jih je, da ocenijo spis, ki so ga napisali učenci, pri tem pa na spise napisala tipično nemško zveneča imena in tipično turško zveneča imena. Rezultati so potrdili »pričakovano diskriminacijo«: spisi, ki so bili podpisani z nemškimi imeni, so dobili v povprečju nekoliko boljše ocene kot enaki spisi, podpisani s turškimi imeni. Razlika ni bila velika, poudarja raziskovalka, a vsekakor signifikantna.⁴

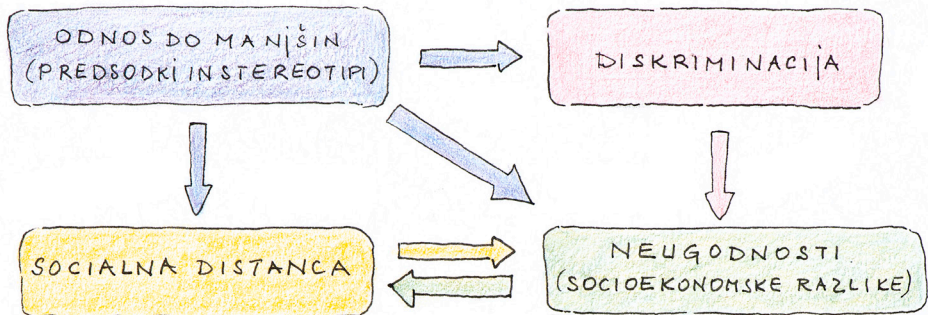
Podobno raziskavo sta opravila tudi ameriška raziskovalca Benjamin Edelman in Michael Luca, ki sta na vzorcu 6000 stanodajalcev na platformi Airbnb ugotovila, da imajo osebe, katerih imena so »značilna« za temnopolte prebivalce ZDA, 16 % manj možnosti, da dobijo pozitiven odgovor, ko pošljejo poizvedovanje za sobo, kot osebe, ki imajo »tipična« belska imena.⁵

Posledice diskriminacije so torej različne in se pojavljajo na različnih ravneh – od ekonomske, politične, družbene do povsem psihološke – ter pogosto privedejo do »verižne reakcije neugodnosti«, kar pomeni, da diskriminacija na eni ravni lahko vodi tudi do slabšanja posameznikovega položaja na drugih

4 Glej celotno raziskavo: Sprietsma, Maresa. 2013. Discrimination in Grading: Experimental Evidence from Primary School Teachers. *Empirical Economics* 45: 523-538, <https://doi.org/10.1007/s00181-012-0609-x>.

5 Glej celotno raziskavo: Edelman, Benjamin in Michael Luca. 2014. Digital Discrimination: The Case of Airbnb.com. *Harvard Business School Working Paper* 14-054, <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=46073>.

ravnih vsakdanjega življenja. S tem posameznik vstopi v začarani krog diskriminacije, kot ga prikazuje spodnja shema.

Shema 1: Začaran krog diskriminacije⁶

Izhodišče začaranega kroga diskriminacije je odnos določene družbe do posameznikov in družbenih skupin (večinoma manjšin). Če je ta pogled utemeljen na stereotipnih in s predsodki polnih predstavah - če torej govorimo o družbi, ki je izrazito izključujoča in netolerantna ter do teh skupin goji visoko socialno distanco - potem to vpliva na socioekonomske razlike, ki se vzpostavljajo v družbi. Razlike nekateri nato razumejo kot znak dejanske inferiornosti teh skupin, kar je izhodišče za diskriminacijo. Ta v povratni zanki ponovno slabi socioekonomski položaj diskriminiranih, krepi predsodke in

⁶ Povzetko po Makkonen, Timo. 2002. *The Causes, Forms and Consequences of Discrimination*. Helsinki: IOM.

stereotipe ter povzroča ohranjanje socialne distance. Brez prepoznanja teh procesov in aktivnega preprečevanja diskriminacije in stigmatizacije se na ta način začarani krog lahko vrti v neskončnost.

CESTA
PATRIARHATA

CESTA
KOLONIALIZMA

Intersekcijska ali presečna diskriminacija

Avtorica koncepta »intersekcionalnost«, ameriška filozofinja in pravnica Kimberlé Crenshaw, je takole nagovorila občinstvo na Svetovnem kongresu proti rasizmu, ki je leta 2001 potekal v Južnoafriški republiki:

»Intersekcionalnost je tisto, kar se zgodi ženski iz manjšinske skupine, ko stopa po glavni cesti v mestu. Ta cesta se imenuje Cesta rasizma. Ena od križnih cest se imenuje Kolonializem, nato sledi cesta Patriarhata. Ukvarjati se mora ne le z eno obliko zatiranja, temveč z vsemi oblikami, z vsemi prometnimi znaki na tej cesti, ki se skupaj tkejo v dvojno, trojno, večkratno, večplastno odejo zatiranja.«

Kimberlé Crenshaw večplastno in hkratno diskriminacijo, ki jo skozi součinek povzroči več dimenzij (ali, rečeno v jeziku slovenske protidiskriminacijske zakonodaje, osebnih okoliščin), imenuje intersekcionalnost oziroma intersekcijska diskriminacija. V svojem prvem članku, v katerem piše o njej, jo ponazori s primerom prometne nesreče:

»Zamislite si analogijo s prometom na križišču, kjer se promet odvija v vseh štirih smereh. Diskriminacija, prav tako kot promet v križišču, lahko prihaja iz ene smeri in se širi v drugo smer. Če se v križišču zgodi nesreča, so jo lahko povzročili avtomobili, ki so pripeljali iz ene od štirih sme-

ri, včasih pa nesrečo povzročijo avtomobili, ki pripeljejo iz vseh štirih smeri hkrati. Če je temnopolta ženska oškodovana, ker je na križišču, potem velja podobno: njeno poškodbo je lahko povzročila spolna diskriminacija ali rasna diskriminacija ... Vendar ni vedno lahko rekonstruirati nesreče, ki se je zgodila: včasih znaki drsenja in zaviranja na cesti ter poškodba, ki je nastala, preprosto pokažejo, da so se stvari zgodile istočasno, kar otežuje prizadevanje, da bi ugotovili, kateri voznik je povzročil škodo.«⁷

V poznejših zapisih in predavanjih Kimberlé Crenshaw pojasnjuje, da je o interseksionalnosti oziroma interseksijski diskriminaciji, ki jo v slovenščini vse pogosteje označujemo kot presečno diskriminacijo, začela razmišljati, ko je v časopisu prebrala zgodbo temnopolte ženske Emme DeGraffenreid, ki se je odzvala na oglas za delo v lokalnem obratu za proizvodnjo avtomobilov, a dela ni dobila. Na sodišču je trdila, da dela ni dobila zato, ker je temnopolta ženska, a sodišče je njeno tožbo zavrnilo, saj so bili v omenjenem obratu zaposleni tako temnopolti delavci kot ženske. Vendar je pritožnica v resnici opozarjala na nekaj drugega, česar sodišče ni želelo upoštevati: vsi temnopolti delavci v proizvodnji so bili moški, ženske pa so opravljale tajniška dela v sprejemnih pisarnah. In vse so bile belke. Sodišče torej ni »slišalo« zgodbe Emme DeGraffenreid kot temnopolte ženske, ker so na diskriminacijo gledali le skozi okvir enodimenzionalne perspektive.

7 Crenshaw, Kimberlé. 1989. Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine. *Feminist Theory and Antiracist Politics*. *University of Chicago Legal Forum* 139: 139–142.

Prve razprave, ki so se dotikale interseksionalnosti, so bile oblikovane okoli trikotnika rasa - razred - spol. Šele pozneje so v to razpravo vstopale tudi druge okoliščine, ki dodatno prispevajo h kompleksnosti analizirane neenakosti. Ob tem se seveda postavlja vprašanje, koliko dodatnih dimenzij je smiselno upoštevati v analizi in kje je konec prečenja. Sleherni izkušnja ima namreč lahko skorajda neskončno dimenzij. V družboslovnih raziskavah se zdi, da je upoštevanje rase, razreda in spola (oziroma sorodnih dimenzij, ki so odvisne od družbenega konteksta) minimalni standard, druge dimenzije pa lahko dodajamo glede na kontekst in potrebe.

Pri multipli ali večkratni diskriminaciji govorimo o seštevku osebnih okoliščin, ki privedejo do diskriminacije, pri interseksijski ali presečni diskriminaciji pa so te osebne okoliščine ne seštevajo, pač pa prečijo med seboj in tako ustvarjajo »novo realnost«. Ta ni seštevek posameznih osebnih okoliščin, pač pa specifična situacija, ki je nastala zaradi součinkovanja osebnih okoliščin in z njimi povezanih diskriminacij.

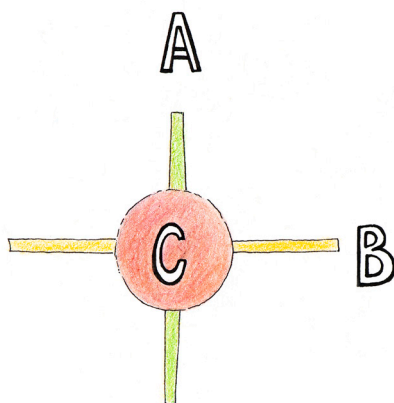
Ob predstavitvi interseksijske diskriminacije marsikdo pomisli na bolj znan koncept multiple diskriminacije. Kakšna je torej razlika med tema dvema konceptoma? Nekateri med njima resda postavljajo enačaj, vendar je med njima pomembna razlika: multipla ali večkratna diskriminacija različne osebne okoliščine, na osnovi katerih je posameznik lahko hkrati diskriminiran, obravnava v obliki seštevka, pristop interseksijske oziroma presečne diskriminacije pa opozarja na součinkovanje

oziroma prečenje različnih ravni diskriminacije. Ključno je torej vprašanje, ali je možno različne neenakosti, ki se pojavljajo na osnovi različnih osebnih okoliščin, preprosto sešteti in kot take obravnavati v protidiskriminacijskih politikah ali pa so te osebne okoliščine v medsebojni interakciji, kar pomeni, da se ob prečenju ali križanju teh okoliščin vzpostavljajo nove vsebine in nove realnosti, ki niso preprost seštevek v smislu spol + spolna usmerjenost + hendikep. Z drugimi besedami: če želimo obravnavati diskriminacijo, s katero se sooča temnopolta ženska, ali moramo preprosto obravnavati diskriminacijo, ki jo doživlja zaradi svoje barve kože, in diskriminacijo, ki jo doživlja zaradi svojega spola, ali pa intersekcija teh dveh osebnih okoliščin vzpostavlja novo »realnost«, ki ne odgovarja »realnosti« temnopolte osebe in »realnosti« osebe ženskega spola hkrati?

Kimberlé Crenshaw poda jasen odgovor na to vprašanje: intersekcionalnost vzpostavlja »novo realnost« oziroma novo vsebino. Posameznika, ki je diskriminiran zaradi več osebnih okoliščin hkrati, ne moremo v protidiskriminacijskih politikah obravnavati po posameznih osebnih okoliščinah ali v smislu seštevka diskriminacij, pač pa skozi avtentično novo realnost diskriminacije, ki se vzpostavlja na intersekciji. Povedano drugače, ko govorimo o prečenju spolne in rasne diskriminacije, nimamo opravka zgolj z dvema diskriminacijama – spolno in rasno – pač pa se na intersekciji spola in rase vzpostavlja nova vsebina, nova dimenzija diskriminacije, pri kateri ne gre za seštevek obeh diskriminacij, pač pa za novo realnost diskriminacije, ki izhaja iz součinkovanja obeh. Na bolj sistemski ravni to pomeni, da brez intersekcijske perspektive v protidiskriminacijskih prizadevanjih lahko prispevamo k slabitvi tovrstnih

politik. Če, na primer, feminizem tematizira zgolj patriarhat, ne vidi pa, kako se ta povezuje z rasizmom, potem feministična politika lahko nevede celo krepí in reproducira rasizem in obratno: če prizadevanja proti rasizmu ne znajo prepoznati, kako na rasistične prakse vpliva tudi spol, potem lahko osebe določenega spola znotraj svojega lastnega boja proti rasizmu stigmatizirajo in diskriminirajo.

Intersekcijo identitet in s tem povezano vprašanje diskriminacije je mogoče grafično predstaviti s pomočjo preseka, kot prikazuje spodnja slika. Čeprav ta prikazuje preprost model dveh identitetnih pozicij, to seveda ne izključuje treh ali več identitetnih pozicij, ki se pojavljajo v intersekciji. Navpična premica prikazuje izkušnje, povezane z eno od identitet, vodoravna premica izkušnje, povezane z drugo identiteto, v preseku identitet pa je intersekcijska identiteta, ki ni enaka ne identiteti A ne identiteti B niti ni seštevek identitet A in B, pač pa je to povsem nova identitetna realnost C, povezana s potencialno intersekcijsko diskriminacijo.

Ločimo med tremi osnovnimi tipi intersekcionalnosti: strukturna intersekcionalnost, politična intersekcionalnost in reprezentacijska intersekcionalnost.

1. Strukturna intersekcionalnost

S strukturno intersekcionalnostjo označujemo potrebo po upoštevanju širše družbene strukture, ki vpliva na posameznikovo identiteto in z njo povezane izkušnje. Pri strukturni intersekcionalnosti gre za vprašanje, kako lahko ena raven diskriminacije okrepi drugo raven diskriminacije. Zanima nas torej, kako in na kakšen način rasizem »okrepi« seksizem, kako razredne strukture »okrepijo« homofobijo, kako homofobija »okrepi« rasizem in tako naprej. Primer tovrstne diskriminacije je izkušnja osebe, ki je bila na razgovoru za delo zavrnjena zato, ker je ženska in ker je Bosanka. Rasizem je okrepil seksizem:

»Delodajalci so mi rekli, da bom nekoč imela otroke, ker sem ženska, ker pa sem hkrati Bosanka, naj bi jih imela še več. Zaradi tega me niso hoteli zaposliti. [...] Bila sem užaljena in sem jim rekla, da lahko podpišem, da bom imela le dva otroka.«⁸

8 Citat je iz raziskave o intersekcijski diskriminaciji v Sloveniji: Kuhar, Roman. 2009. *Na križiščih diskriminacije*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

2. Politična intersekcionalnost

Politična intersekcionalnost se nanaša na različne politike, ki jih oblikujejo skupine, ki jim posameznik lahko hkrati pripada. Politike teh skupin so si lahko celo v nasprotju ali pa so izključevalne. S takšno konfliktno situacijo se, na primer, lahko sreča istospolno usmerjena oseba, ki je verna. Medtem ko si LGBT organizacije prizadevajo za pravno priznanje istospolnih partnerskih zvez, lahko verska skupnost, ki ji pripada omenjena oseba, aktivno deluje proti tovrstni zakonodaji. Posameznik se tako znajde med Scilo in Karibdo, kar je odlično opisal eden od sodelujočih v BBC-jevem dokumentarnem filmu »Gay Muslims« (Gejevski muslimani):

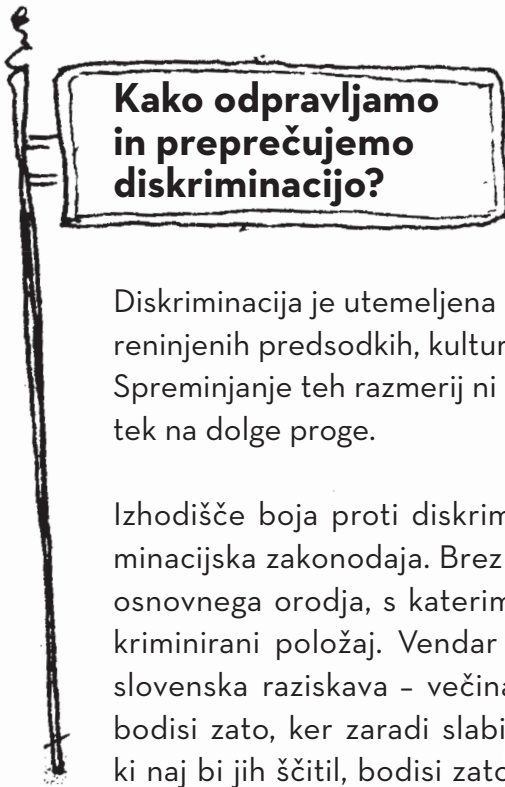
»Belska gejevska skupnost si želi, da se razkrijem. Želijo, da sem kot gej razkrit in na to ponosen. Azijska skupnost želi, da se ne razkrijem. Poskušajo me spremeniti. Ljudje, kot sem jaz, za vse to plačujemo ceno. Ceno plačujemo zato, ker smo na sredi (med temi izključujočimi se pozicijami).«

Pri politični intersekcionalnosti gre torej za vprašanje marginalizacije: kako feminizem marginalizira vprašanje etnične pripadnosti, kako verska doktrina izključuje vprašanje spolne usmerjenosti itd.

3. Reprezentacijska intersekcionalnost

Reprezentacijska intersekcionalnost se nanaša tako na strukturo kot politike skozi optiko diskurza. Kimberlé Crenshaw opozarja, da se takrat, ko en tip diskurza ne prepozna pomembnosti drugega tipa diskurza, ojačajo pozicije moči, proti katerim sta oba diskurza usmerjena. Dober primer tega so medijske reprezentacije gejevske in lezbične skupnosti, ki so vse bolj reprezentirane skozi optiko istospolnega para, medtem ko ta diskurz hkrati ne upošteva tudi vprašanj rasizma in seksizma, čeprav sta konstitutivna dela homofobije.

Kako odpravljamo in preprečujemo diskriminacijo?

Diskriminacija je utemeljena na globoko zasidranih in zakoreninjenih predsodkih, kulturnih vzorcih in razmerjih moči. Spreminjanje teh razmerij ni preprosto in zagotovo pomeni tek na dolge proge.

Izhodišče boja proti diskriminaciji je učinkovita protidiskriminacijska zakonodaja. Brez tega žrtve diskriminacije nimajo osnovnega orodja, s katerim bi lahko opozorile na svoj diskriminirani položaj. Vendar - kot kaže tudi prej omenjena slovenska raziskava - večina žrtev ne prijavi diskriminacije bodisi zato, ker zaradi slabih izkušenj ne zaupajo v sistem, ki naj bi jih ščitil, bodisi zato, ker diskriminacijo (in z njo povezano nasilje) minimalizirajo,

Izhodišče boja proti diskriminaciji je učinkovita protidiskriminacijska zakonodaja, poleg tega pa je pomembno tudi opolnomočenje žrtev, senzibilizacija javnosti in t. i. pozitivni ukrepi za preprečevanje diskriminacije.

saj je postala integralni del njihove vsakdanje izkušnje. Opolnomočenje žrtev in splošna senzibilizacija javnosti za diskriminacijo je zato izredno pomembna.

Proti diskriminaciji se lahko borimo tudi s t. i. pozitivnimi ukrepi, ki pomagajo preseči globoko zakoreninjene razloge za neenako obravnavo posa-

meznikov in posameznic ter družbenih skupin. Med pozitivne ukrepe štejemo:

1. Akcije ozaveščanja in politike različnosti

Ozaveščanje splošne javnosti o pojavih diskriminacije in njenih negativnih učinkih ter senzibiliziranje zanje je osnovno orodje boja proti diskriminaciji. Ena od najbolj odmevnih tovrstnih akcij v Sloveniji je bila kampanja »Vsi drugačni - vsi enakopravni«.

Nekatere delovne in druge organizacije so v svoje etične kodekse vnesle posebno določilo o spoštovanju različnosti, kar jasno sporoča, da je diskriminacija sodelavk in sodelavcev na kakršni koli osnovi nesprejemljiva. Čeprav so ta sporočila včasih lahko zgolj simbolna, so izredno pomembna za potencialne žrtve diskriminacije, da se počutijo vključene in zaščitene. V Sloveniji sicer diskriminacijo na delovnem mestu in v postopkih zaposlitve eksplicitno prepoveduje *Zakon o delovnih razmerjih*.

2. Posebni programi

Raziskave kažejo, da se predstavniki diskriminiranih družbenih skupin pogosto ne odzovejo na splošne razpise (npr. za študij, delo), ker jih bodisi ta informacija sploh ne doseže ali pa vnaprej menijo, da ne bodo izbrani. S posebnimi programi (t. i. outreach programi) poskušamo informacije razširiti med temi skupinami in jih spodbuditi k sodelovanju. V nekaterih primerih so možni tudi posebni pripravljalni programi, ki diskriminirane skupine bolje opremijo za tovrstne razpise. V nekaterih državah so, na primer, oblikovali posebne programe za mlade

iz marginaliziranih in degradiranih okolij, ki jih pripravljajo na sprejemne izpite na srednjih šolah in fakultetah.

3. Proaktivne politike

S proaktivnimi politikami poskušamo preprečiti posredno diskriminacijo, ki jo povzročajo načeloma povsem nevtralna pravila in določila. Za identifikacijo pogosto nehotene, a dejanske diskriminacije potrebujemo dobre statistične podatke, ki lahko pokažejo, kje prihaja do podreprezentiranosti določenih skupin oziroma posameznikov. Z ustreznimi proaktivnimi politikami poskrbimo, da mehanizme, ki povzročajo posredno diskriminacijo, preuredimo tako, da do tega ne prihaja več.

4. Kvote

Podreprezentiranost določenih družbenih skupin lahko spremenimo s postavitvijo kvantitativnih meril oziroma kvot za te družbene skupine. Kvote zagotavljajo, da bodo v določenem selekcijskem procesu izbrane osebe iz marginaliziranih in podreprezentiranih skupin, ki sicer dosegajo enake rezultate kot preostali, a so zaradi posredne diskriminacije praviloma izključene.

Didaktični primer: Kako si predstavljati interseksijsko oziroma presečno diskriminacijo?

Čeprav je interseksijska perspektiva v družboslovnem raziskovanju od leta 2010 postala ena od pomembnih optik raziskovanja diskriminacije in številnih drugih vidikov družbenega življenja, je dejstvo, da jo politični in medijski diskurzi pogosto spregledajo.⁹ Dejstvo je tudi, da večina med nami o diskriminaciji, tudi lastni, najpogosteje razmišlja enodimenzionalno. Še več: zelo pogosto določeno svojo identiteto razumemo kot pomembnejšo od drugih in ta se lahko »prelije« prek preostalih identitet. Ne nazadnje je v praksi vsakdanjega življenja težko določiti, kaj vse je vplivalo na določeno diskriminatorno izkušnjo in kako so se osebne okoliščine, ki so botrovale diskriminaciji, prečile in med seboj krepile ter vzpostavljale »novo realnost«.

Raziskovanje interseksijske diskriminacije je pokazalo, da je eden od najučinkovitejših načinov za ozaveščanje o tem vprašanju vzpostavitev hipotetične situacije, v kateri so nam pripisane nove osebne okoliščine, ki jih sicer nimamo, oziroma odvzete osebne okoliščine, ki jih imamo. S tem je povezan tudi predlog vaje, ki jo lahko izvedete v razredu.

9 V najnovejši študiji na to temo v Sloveniji, v okviru katere je nastal tudi ta priročnik, smo skozi analizo 72 besedil (zakonskih dokumentov in spremljajočih razprav o teh zakonih v parlamentu) ugotovili, da se interseksionalnost v njih le redko pojavlja. Glavnina primerov interseksionalnosti se v analiziranem gradivu pojavlja v pasivni obliki, kar pomeni, da je vsebovana v samem subjektu politike (npr. zakon obravnava starejše ženske, tujce brez državljanstva ipd.), ni pa ta interseksionalnost aktivno obravnavana, izpostavljena ali analizirana. Identificirana mesta interseksionalnosti v analiziranih gradivih torej bolj govorijo o obstoju potencialne interseksijske diskriminacije, za katero pa zakonodajalec in politični govorniki večinoma niso zadostno senzibilizirani, da bi jo prepoznali in kot tako tudi upoštevali v svojih politikah. Več o tej raziskavi glej Kuhar, Roman in Mojca Pajnik (ur.). 2022. Interseksionalnost: Perspektive strukturne, politične in reprezentacijske neenakosti. Ljubljana: Založba UL FF.

Kako razmišljati o intersekcijski oziroma presečni diskriminaciji na osnovi lastnih izkušenj?

1. *V prvem koraku naj učenke in učenci poskušajo definirati svoje osebne okoliščine. Pri tem si lahko pomagata s seznamom osebnih okoliščin, kot jih določa Zakon o varstvu pred diskriminacijo: spol, narodnost, rasa ali etnično poreklo, jezik, vera ali prepričanje, invalidnost, starost, spolna usmerjenost, spolna identiteta in spolni izraz, družbeni položaj, premoženjsko stanje, izobrazba in podobno.*
2. *Vsak naj si izbere tri ali štiri osebne okoliščine oziroma identitete, ki so njemu oziroma njej najpomembnejše.*
3. *Predstavljajmo si, da si je neka oseba izbrala naslednje štiri osebne okoliščine: spol, starost, narodnost in vero. Recimo, da gre za petnajstletno dekle, ki je Slovenka in katoličanka.*
4. *V tretjem koraku naj si učenke in učenci poskušajo zamisliti, kakšno bi bilo njihovo življenje in kako bi jih družba obravnavala, če ne bi imeli ene ali dveh od izbranih osebnih okoliščin oziroma bi bile te drugačne.*

Kakšno bi bilo življenje prej omenjene deklice, če bi bila petnajstletno dekle, Slovenka in muslimanka? Ali pa bi bila petnajstletno dekle, katoličanka in Hrvatica? Ali katera osebna okoliščina krepí/marginalizira drugo? Kako vera krepí/marginalizira spol? Je diskriminacija lahko hujša, ker nekdo ni Slovenec? Kaj pa če hkrati pripada še drugi veri? Kaj pa če ima hkrati še drugo barvo kože? Itd.

Opisane hipotetične situacije bodo vodile v predvidevanje najrazličnejših scenarijev. Učenke in učenci naj ob tem poskušajo razmišljati, kako posamezne osebne okoliščine součinkujejo med seboj, katere stvari krepijo, katere blažijo, kako drugačno je življenje, če zate velja ena od izbranih osebnih okoliščin ali če ne.

O tem se lahko pogovarjate v razredu ali pa je ta didaktični primer izhodišče za domačo nalogo - refleksijo in reakcijsko besedilo o tem, kako bolj/manj in na kakšne načine bi lahko bil diskriminiran/privilegiran, če bi bile tvoje osebne okoliščine drugačne.

Priporočeni dodatni viri in literatura

Za dodatno poglobitev teme vam priporočamo naslednjo literaturo v slovenskem jeziku o (intersekcijski) diskriminaciji:

- Agencija Evropske unije za temeljne pravice in Svet Evrope. 2021. *Priročnik o evropskem protidiskriminacijskem pravu* (izdaja iz leta 2018). Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije, https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_non_discr_iaw_SLV.pdf.
- Hrženjak, Majda in Vlasta Jalušič. 2011. *Vrata niso baš odprta (treba da jih gurneš, pa da se otvaraju): Perspektive v reševanju kompleksnih neenakosti*. Ljubljana: Mirovni inštitut, https://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2014/08/siaprem_vrata_niso_bas_odprta.pdf.
- Kogovšek, Neža in Brankica Petković. 2007. *O diskriminaciji: Priročnik za novinarje in novinarke*. Ljubljana: Mirovni inštitut, <https://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2014/08/Prirocnik-o-diskriminaciji-final-all.pdf>.
- Kuhar, Roman. 2009. *Na križiščih diskriminacije: Večplastna in intersekcijaska diskriminacija*. Ljubljana: Mirovni inštitut, <https://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2014/08/Na-kriziscih-diskriminacije.pdf>.
- Kuhar, Roman in Mojca Pajnik (ur.). 2022. *Intersekcionalnost: Perspektive strukturne, politične in reprezentacijske neenakosti*. Ljubljana: Založba UL FF.

Če vas zanima diskriminacija na osnovi posamezne osebne okoliščine v Sloveniji, vam priporočamo v branje pregledni članek, v katerem so navedene vse do leta 2019 objavljene raziskave o diskriminaciji v Sloveniji:

- Učakar, Tjaša, Emanuela Fabijan, Rok Smrdelj in Ana Ješe Perkovič. 2019. Raziskovalna dinamika na področju diskriminacije v Sloveniji: uveljavljanje intersekcionalne analize. *Časopis za kritiko znanosti*. 47 (275): 129-159, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-3JXHM7T6/56fb6cc2-31bc-4451-b2a7-9534ed876c88/PDF>.

Priporočamo vam tudi ogled spletne strani Zagovornika načela enakosti (www.zagovornik.si), še posebej njegovih letnih poročil, v katerih so navedeni konkretni primeri diskriminacij, s katerimi so se srečale diskriminirane osebe v Sloveniji, in za vihek o raziskavah o diskriminaciji v Sloveniji, ki jih izvaja Zagovornik načela enakosti.

